

EGYHÁZI SZEMLE.

Megjelenik kéthetenként egy íven. Előfizetési ára egész éve 3 frt.

Kiadó és felelős szerkesztő: **Kovács Albert**. A tanügyi rovat vezetője: **Dr. Kiss Áron**.
Belmunkatársak: **Csiskó János, Dr. Kovács Ödön, Papp Károly, Szeremlei Sámuel**.

5-ik évfolyam.

8. sz.

Pest, 1875. apr. 18.

A keresztyénség reformáló jelleme.

(Ján. 2 : 1—11 szerint).

(Vége.)

A vallás — mondja Pál — nem egy a törvénnyel (Rom. 7 : 6. Gal. 3 : 25). A keresztyénség nem a betűnek, hanem a léleknek szolgálata (2 Kor. 3 : 6). Pál az ő prédikálásai alkalmával nem ragaszkodik Jézus szavainak külalakjaihoz; nem sokat törődik Jézus cselekedeteinek, életmódjának alaki utánzásával, hanem csakis a nagy mestert átható szellemmel. Mig tehát Jézus sok tekintetben teljesen érintetlen hagyja a zsidó szertartásokat, sőt maga is részt vett azokban, — Pál a „test szerinti Krisztus“-nak a „szellemi Krisztus“ fölébe való helyezését kárhooztatja a zsidókeresztyének azon főörekvésében, hogy mindazon zsidó szertartások (áldozás, böjt, körülmetélkedés, paskha, szent napok stb.), mint a valóságos élet nélkülözhetlen alkatrészei föntartassanak (2 Kor. 5 : 16. stb.). Pál a keresztyénség lényegét nem abba helyezi, mit Jézusban és az ő magaviseletében tanítványai testi szemek és fülekkel tapasztaltak, hanem abba, a mit Jézusban a szellemi ember ismer föl, s mi az érzéki ember előtt el van rejtve (2 Kor. 4 : 18). A mi Jézus az ő külsejére nézve volt (= a testi Jézus) az a kereszt halálával elenyészett (Rom, 7 : 4., Gal. 6 : 14.15.). Az úr lélek (2 Kor. 3 : 17.). Ezért Pál mit sem akar többé tudni áldozatról, körülmetélkedésről (Rom. 12 : 1., Gal. 5 : 2.12., 6 : 13.), étkezési törvényekről (Rom. 14 : 17), egyes napok különös megszenteléséről (Gal. 4 : 10. 11.) és a pászkha-innepről (1 Kor. 5 : 7.8). Ép oly kevéssé az Ábrahám-tóli származás kiváltságairól és az üdv után sovárgó pogányoknak a zsidóság törzsébe való szükségképi beoltásáról, mert a Krisztusban nincsen sem zsidó sem görög, hanem csak a Krisztus

szelleme által áthatott új ember (Rom. 9:7—10. Gal. 3:28. 29., 5:6.). Midőn a zsidó keresztyének az apostolok, főleg a Péter, Jakab és János mint oszlopok tekintélyére hivatkoznak, Pál azt feleli, hogy bármily magasan álljanak azon férfiak a község nézete szerint, ő e tekintélyre mit sem ad (Gal. 2:6), sőt följugositva érzé magát arra is, hogy azok egyikét, Pétert, midőn az meggyőződése szerint hibát követett el, szentől szembe megtámadja (2:11.). Azok ragaszkodtak a régihez, Pál a keresztyénségben egy egészen „új szövetség“-et lát (1 Kor. 11:25.). „A régiék elmúltak — írja Pál (2 Kor. 5:17) — és ime mindenek megújultak!“ A zsidó keresztyének az ő szövetségre hivatkozván, Pál is követi példájukat, de csak azért, hogy kimutassa, miszerint maga az ő szövetség is magasb vallásos fejlődésre mutat, mint a minő a törvény uralma alatt valósággal létezett (Rom. 4., 2 kor. 3:12—15. Gal. 3:6—19., 4:21—31.). Keresztyénnek lenni, Pál szerint, annyi mint a Krisztus szellemét birni, és a kiből nincsen a Krisztus lelke, az nem keresztyén (Rom. 8:9. Gal. 2:20).

Pál által lett a Jézus vallása valósággal is azzá, a mi elvileg volt: világvallássá. Hogy a zsidók, kik a mestert keresztre feszítették, Pált üldözni fogják, azt előre lehetett látni, azonban nem csak a zsidók, hanem még azon zsidó-keresztyének is ellenségei lettek, a kik a Messiás-gyilkos Jeruzsálemet Egyiptom és Sodomához hasonlították. A jeruzsálemi keresztyén község küldöttei ellene bujtogatók a keletkező ker. községeket (Gal. 1:7., 2:12. stb.), kétségbe vonák az ő apostoli küldetését (1 Kor. 9:1. Jel. 2:2.). A reakció a nagy apostol halálával sem szűnt meg működni ellene és tana ellen. S hogy annál nagyobb sikerrel küzdhessenek ellene, még Jézust is szövetségükbe vonják. Állíták, hogy Pálra és az ő pártjára céloz Jézus, midőn óva int a juhbőrbe öltözött farkasoktól (Mt. 7:15.). s Pálról jósol, midőn mondja, hogy ellenséges indulatu ember konkolyt hint a tiszta buza közé (Mt. 13:28). Sőt még a község oszlopai egyikét, Jánost is föléptetik ellene egy később az új szövetségi kánonba is fölvett könyvben, mely szerint ugyanis a már megdicsőült Jézus a szabadság azon fiait, kik a zsidó ételtörvényektől magukat függetleneknek nyilvánították (1 kor. 8.) és a vegyes házasságban (pogányok és keresztyének közt) semmi okot sem látnak az elválásra (1 kor. 7:12—16.) — Bálám

és Jézabel követőinek nevezi és az annyira tisztos „zsidó“ nevet, melyet az első keresztyének is igénylének maguknak, tőlük, mint arra méltatlanoktól, hidegen megtagadá (Jel. 2:9., 14., 15. 20. stb.).

Azonban a zsidó keresztyének mindezen ellenségeskedése sem volt képes Pál kiváló érdemeit a keresztyénség előtt elhomályosítani. Sőt nemsokára általánosan el lőn ismerve az ő apostoli méltósága (Csel. 9:27—30., 15:22—26., 21:18—20), iratai fölvetettek a bibliai könyvek kánonába, s ő maga az apostolok sorába a Péter melletti diszhellyel tiszteltetett meg.

Ezzel már sok meg volt nyerve. Csakhogy — fájdalom — midőn a katolikus egység párt idáig eljutott, akkor már a nagy pogány apostol a „12“-vel ki volt békitve, és pedig úgy, hogy az ő eredeti önállósága, sajátképi szellemi nagysága, valódi karaktere teljesen, egész a fölismerhetlenségig el lett mosódva. (Csel. 15:28. 29., 16:3.4., 21:23—26., 24:13.14. stb.). A szabadság embere, ki a dogmatizmus és lélekölő ceremóniák ellen protestál (Kol 2:14.20), ki nem kíván mások hitén uralkodni (2 Kor. 1:24.) később mint egy dogmatikus törvényhez ragaszkodó, tekintélynek hódoló zsidó szerepel az ellentéteket szépen elsimitó katolikus egyházban.

A keresztyén egyházban tehát a zsidós nézetek, elvek ismét fölszínre kerültek. A synagógák helyét az egyházi zsinatok, a papok és leviták helyét a keresztyén hierarchia, a főpapét a római pápa foglalják el. A lélek vallása ismét külső alakiasságba kezd sülyedni. Az áldozat, böjt, testsanyargatás, szent napok stb. ismét életbeléptek. Sőt a hitüldözés és kirekesztés sem maradtak el. A körülmetélkedés helyét a sákramentumok foglalják el. A zsidó „körülmetélkedés nélkül nincs üdv“ (Csel. 15:1) helyett „keresztység nélkül nincs boldogság“ lőn a jelszó. Előbb: a zsidóságon kívül nincs üdv. — most: Rómán kívül nincs üdv! Csak a szavakat cserélték ki, a lényeg a régi maradt. A vallás súlypontját ezentul nem a Jézus elvei szerinti erkölcsi élet, hanem az egyház és annak intézményei iránti engedelmességben keresék. És az idők folyamában mind tovább-tovább mentek a megkezdett irányban, mig végre a 16-ik században egy dominikánus barát megindult és az egyház, illetőleg ennek feje — a pápa — nevében jó pénzért

nemcsak a már elkövetett, hanem még a csak jövőben elkövetni szándékolt bűnök bocsánatát is széltében árulgatá.

Ide jutott a keresztyénség a 16-ik században. Azonban a Jézus vallása mindezek daczára sem veszté el reformáló erejét, s a megdicsőült mester halhatatlan szelleme nemsokára a — vizet ismét borrá változtatá.

A pápák előbb megközelíthetlen tekintélye már a 15-ik század nagy zsinatain meg lőn ingatva. S bizonyos „völgyekben“ jó-tékony szellők kezdtek lengedezni, szabadabb szellem kezdé ébredni. Kegyes férfiak, ámbár tisztelettel viseltetve az egyház tekintélye iránt, kezdék mondogatni, hogy a keresztyénség mégis csak több, mint pusztá alaki intézmény, kezdék tanítani, hogy a vallás lényege a tiszta szivben és a Jézussal való szellemi egyesülésben áll. Föllépnek Wiklef, Husz és mások, s Krisztus nevében „kemény szavakat“ mondanak a pápa és az általa képviselt egyház ellen. Fájdalom, a reakció itt sem maradt el. Ugyanazon concilium, mely a pápa ellen támadt, ítélte máglyára Husz Jánost. De a Krisztusi szellemet megégetni, elnyomni nem lehetett. S a lelkiismereti szabadság, melyért annyi vér folyt már, Luther által kivívatott. A lélek többé kielégítést nem találva az egyházi formulákban, az élő isten után sovárgott. A „hit általi megigazulás“ lőn most a jelszó.

Mindez előbb még az egyház és pápa iránti tisztelet sértetlen hagyása mellett történt. Azonban a könnyelmű Leo pápa, ki ama mozgalom horderejét felfogni és méltatni nem vala képes, környezete által rá engedé magát biratni a nagy reformátor kiátkozására. Alig tevé ezt, s rögtön befutá a hir az olyasmihez szokva nem levő Európát, hogy a megvetett barát a kiátkozási bullát a kánonjoggal együtt nyilvánosan tűzbe dobá a wittenbergi piacon. Azonnal hangzott mindenfelé: le a bűnbocsátó cédulákkal, le az egyházi ceremóniákkal, le a hieráchiával, le a pápával, lelkiismereti kényszerrel, Mária és a szentek imádásával!! Mindenki önmagának papja, isten előtt mindenki egyenlő, szabad vizsgálódás, istennek lélek és igazságban való imádása — megannyi talizmánja lőn az újra ébredő keresztyénségnek. A korábbi teremtvény-istenítés helyett isten szuverén kegyelme lőn a kiindulási pont, s a hit alapja többé nem az egyház és hagyomány tekintélye, hanem a

szent léleknek a hívők keblében közvetlen nyilatkozó tanubizony-sága lön.

Egy szebb kor hajnala köszönte be. A menyegzőt inneplőket „uj bor“ vidámitá föl. De — fájdalom — e magasztos öröm sem sokáig tartott. A valódi keresztyénség, a Jézus vallása még mindig igen magasan állott az európai mivelttség alatti színvonala fölött; s így a reformatio a maga magasztos elveit most sem való-síthatá meg teljesen. Az első lépés meg volt téve, de a megifjult egyház a kivívott győzelemmel megelevedve az első lépés sikere fölötti örömeiben csakhamar ismét pihenni tért. Rómához ugyan nem tértek vissza, a pápa és a hagyomány tekintélye annál inkább meg volt törve; de az uj községekből csakhamar egy ujjabb tekintélyegyház alakult, mely már nem a pápa, hanem Luther és Kálvin nevében verte bilincsekbe a lelkiismeret csakimént kivívott szabadságát. Az egyházi műkegyesség el volt vetve, de helyét a betűimádás és tanszentség foglalák el. A biblia egykor fris kinyomata a zsidó prófétizmusnak és a Jézus által keltett vallásos életnek, egy dogmatikai műnek tekintetett. A reformátorok által fölelevenített általános papság eszméjét csakhamar háttérbe szoriták az ujra föltámadt egyházi zsinatok által megállapított hitformulák. A theologiai fakultások szőrshálhasogató civódásai egyes bibliai mondatok mikénti értelmezése felett ismét mindennapiakká levének. A tudomány egyedüli feladatául tüzetett ki, hogy az az egyházi hitet támogassa, épen — mint előbb a középkorban. Ki az uralkodó egyházéval ellenkező tanokat hirdetett, minden nyilvános munkakörtől elzaratott, száműzetett, néha még máglyára is hurcoltatott. Rómával szemben kivívatott a bibliai iratok szabad vizsgálásának joga, de a hagyomány továbbra is fönmaradt tekintélye és a konfessziók kötelező ereje ujra lebilincselték azt. Az élő pápa helyett „p a p i r p á p á k“ keletkeztek. A korábbi egyházi kényszer tankényszerré változott. A szentírás ugyan vissza adatott a nép kezébe, de a (Máté 5:18-ra hivatkozva) legszigorubb betű istenítés által teljesen meg lön kötve az olvasók szelleme. Minden mondat, minden szó szent és csalhatatlannak lön nyilatkoztatva. És így az ujra éledt jézusi szellem ismét elnyomatott, s sirjára az egyházi dogmatika sulyos köve helyeztetett.

Azonban nem maradhatott soká így. A krisztusi szellem re-

formáló ereje minden emberi erőszak felett diadalmaskodik. A német lutheránusok és kálvinistáknak egymás elleni küzdelme, s a holland remonstránsoknak Dordrechtben lett elítéltetése után sem lett teljes nyugalom. Egyesek kezdének ismét új életet lehelni az ismét elavult formákba. A reformáció tulajdonképi elve, a keresztyénséget visszavinni az ő eredeti egyszerűségére, ismét erőre kapott. A protestáns egyház tantételei sokak előtt azon egyház maradványakép tűntek föl, melyet a reformátorok elítéltek, az atyák elhagytak. Nem ágostai, nem dordrecht, hanem bibliai — apostoli lón ezután a jelszó.

De vajjon Mózes és a próféták, Pál és Jakab, az apokalypsis és a negyedik evangelium írója stb. stb. egy és ugyanazon tanfogalmat hirdeték-e? Vajjon a keresztyénség a nagy pogány apostol szeméi előtt meghatározott, megkötött tan és nem inkább egy isteni erő vala a hívők boldogságára? Vajjon Pál és ő előtte a próféták csak azért irtak, hogy az utókor számára egy hitszabályozó kötelező erejű dogmatikát teremtsenek? Sőt maga Jézus is a nagy névtelen szerint nem fejezé-e ki nyilván, hogy az ő követői az idő folytában „az igazság lelke“ által megvilágosítva egykor mi szükségét sem érzik többé annak, hogy valami felől ő tőle kérdezősködnének (Ján. 16 : 23)?

Ezt sokan fölfogva, s a keresztyénségnek Krisztussal való hitegységét szemelőtt tartva, szabadságukban állónak vélték a Krisztus által vetett alapon tovább építeni (1 kor. 3 : 10. 15).

Ismét közelgett a hajnal, s Schleiermacher fölléptével be is köszöntött az. Schleiermacher, s más az ő szellemétől áthatott férfiak ismét síkra szálltak a szellem-szabadság érdekében, s szintén bibliai idézetekre hivatkozva, harcra kelének a dogmatikus keresztyénség szűkkeblű főnökeivel. Azonban az egyház, sőt még az állam által is üldöztetve, a Schleiermacher által kijelölt utról csakhamar letérve, s egymás közt is meghasonolva, ismét visszaestek a dogmatizmusba. A lelkiismereti szabadságérti küzdelem csakhamar egyes tantételek — Krisztus természetes vagy természetfeletti származása, testi vagy szellemi föltámadása, az egyes bibliai iratok korábbi vagy későbbi keletkezése, stb. stb. — feletti vitatkozásokra ment át. Mintha bizony e kérdések képeznék a keresztyén vallás lényegét!

De az újra éledt mozgalom még sem maradt gyümölcstelen. A Schleiermacher befolyása alatt mind nagyobb hódítást tett a keresztyénségnek, mint a szellem és szabadság vallásának fölfogása, s így az elhatározó lépés meg volt téve arra, hogy a keresztyén vallás, — teljesen függetlenné téve, az egyes bibliai iratok eredete és hitelessége feletti történelmi, és a hagyomány által a Krisztus személyéhez kötött csodák feletti dogmatikai kérdések különböző megoldásától, — az emberiség vallásos fejlődése legmagasb fokának ismertessék el. Ezután a Krisztusi szellem a keresztyén egyedüli ismertető jele. Ama kérdésre, hogy miben áll tehát e szellem, maga Jézus határozott, félre nem magyarázható, nyílt feleletet adott: — szeresd istent teljes szivedből és szeresd embertársadat, mint tennen magadat! (Mt. 22. 36—40.) S ha az egyházi theologia nem akarná is fölismereni ama mondatban azt, amit maga „keresztyén vallás“-nak szeret nevezni; föl kell hogy ismerje abban mindenesetre a „Jézus vallás“-át: — hinni istenben, mikép Jézus hitt ő benne, mint mindnyájunk édes Atyjában; szeretni embertársainkat, mikép ő szeretett minket egész haláláig; remélni a lélek halhatatlanságát, az erkölcsi élet magasb fejlődését, istenországa diadalát, mikép ő remélte mindezeket!!

Uj-e, modern-e ezen fölfogása a keresztyén vallásnak, vagy Jézus vallásának, miként ezt sokan erősítik? Az és nem. Az, a mennyiben a keresztyénség, mint reformáló elv magát mindegyre megújítva ujalakban lép elő. Nem, amennyiben a keresztyénség ezen koronkénti megújulásával is csak azt célozza, hogy tiltakozva, protestálva mindazellen, mi az emberiség vallás-erkölcsi fejlődésének ottan-ottan utját állja, a Jézus vallását, az igazi szabadság és önállóság vallása gyanánt tüntesse föl.

Krisztus szelleme kizárólagos uralmának elismerésével tehát ismét uj hajnalra ébredénk. Ezen szellemhez hivek kívánunk maradni minden küzdelmek közepette is azon bizalomban, hogy ha — a mit ugyan senki sem óhajt közülünk — ama krisztusi szellem a hivatalos egyház befolyása alatt netalán ismét elnyomatnék is egy időre az elavult dogmátizmus által, a krisztusi elvek élni és működni fognak mégis a társadalomban, annak intézményeiben, a családokban, s egyesek sziveiben, s hogy a Jézus

vallásának reformáló szelleme, miután az elavult dogmátizmus elleni küzdelmét teljesen és pedig — legbensőbb meggyőződésünk szerint — győzelemteljesen bevégzendi, ép oly bátran és sikerrel fogja leküzdeni korunk materiálisztikus tendenciáit, a skeptikus közönyt, a rideg egoizmust, és a szellem diadalát kétlő pesszimistikus hitetlenséget. Ezen meggyőződésünkben sok kedvező előjel által megerősítve biztos reménnyel várjuk azon kort, midőn a szellemtelen matérializmus magát teljesen leélve, helyét egy új természet és világnézet foglalja el, mely a természet összes erőiben, az emberiség egész történetében, s az egyesek életében is amaz örök szellem folytonos kijelentését szemléli, a kiben és a ki által vannak mindenek.

Minden a szellem mezején előre tett lépés, minden a Jézus vallása által nyert győzelem a minden fejlődés ellen tiltakozó merev stábilizmussal szemben, újabb s meg újabb bizonyosága lesz annak, hogy a negyedik evangelista helyesen ítél, midőn a kánai csodában Krisztusnak, mint azon reformátornak nagy jelentőségét jelképezi, kitől az emberiség ujjászületése, új szellemi életre való ébredése datálódik.

(Scholten — „Tijdspiegel“ 1875. februári füzet — után szabadon.)

Egy Erdélyi.

T A N Ü G Y.

Az önálló szemléltető oktatás történeti kifejlődése.*)

A szemléltető oktatás története Verulami Baco-val kezdődik. Ő nem volt ugyan a szó valódi értelmében pädagogus, s a népiskolai oktatás módszerével sem foglalkozott szakszerűen, de ő állította föl azon alapelveket, melyek az önálló szemléltető oktatást létrehozták. Baco határozottan kárhoztatta azt az eljárást, mely a középkorból származva, még az ő korában is fenállott s a mely abban állott, hogy a tanulók az ismereteket pusztán szóbeli előadás után s egyes könyvekből, nem pedig saját munkásságuk

*) A nem a magyar neveléstörténetre vonatkozóknak főként Dittes után.

következtében sajátították el. Ennek ellenében kívánta Baco, hogy az ismeretek elsajátítása érzéki észrevételek, a dolognak s különösen a természeti tárgyaknak, jelenségeknek megfigyelésével s megszemlélésével kezdődjék. Ő tehát a szemléletet úgy tekintette mint minden értelmi fejlődés és minden tudományosság magvát, és kiindulási pontját.

Ezt a gondolatot az elemi oktatásnál Comenius használta föl először, s ő lett aztán a mai szemléltető oktatás tulajdonképeni megteremtője. Comenius azonban a szemléltetést az anyai, vagy családi iskolának, melyben a gyermek az iskola-köteles évek beálltaig van, tette a feladatává. — A későbbiek megérthetése végett lássuk mit tekintett Comenius a szemléltető oktatás feladatának:

„Itt rendesen az ugynevezett metaphysicával kezdődik a dolog, mert a kis gyermekek előtt eleintén minden a maga átalánosságában s összeségében tűnik fel, azután veszik észre, hogy az valami amit ők látnak, hallanak, ízlelnek, tapintanak, mindamellet anélkül, hogy azokat egyenként megkülönböztetnék, mig végre a különböztetés is megkezdődik. Kezdi megérteni az ilyen átalános fogalmakat: valami, semmi, van, nincs, így, másként, hol, mikor, hasonló, nemhasonló, stb. szóval a metaphysicai tudományosság alapfogalmait. A physika (azaz természetisme) körében ezen hat évig tartó időszak alatt odáig jut a gyermek, hogy megismeri a vizet, földet, levegőt, tüzet, esőt, havat, jeget, követ, vasat, fát, növényeket, madarat, halat, stb. Teste tagjait is, legalább a külsőket nevök s használatuk szerint hasonlóan megismeri. Ezeket megtanulni abban a korban könnyü, s ezek teszik a természettudomány elemeit. Az optikába azzal lép be a gyermek, hogy a fényt, sötétséget, árnyékot s a főszíneket: fehér, fekete, vörös, stb. meghatározni s megnevezni megtanulja. Az astronomiában a kezdet az lesz, hogy megismeri mi az ég, nap, hold, csillagok stb., s észreveszi, hogy ezek naponként feljönnek s lemennek. A földrajzba való bevezetés lesz ha a gyermek megérti mi a hegy, völgy, szántó-föld, folyó, falu, puszta, város, a szerint amint azon a helyen hol növekedik alkalma van rá. A chronológiának az által vettetik meg az alapja, ha a gyermek felfogja, mi az az egy nap, egy óra, egy hét, egy év, stb. továbbá mi a tél, nyár stb. végre mi a teg-

nap, tegnapelőtt, ma, holnap, holnapután, stb. A történelemben azzal tétetik meg az első lépés, hogy a gyermek megtanul emlékezni arra amit hallott, s megtanulja azt újból elbeszélni. A számtan első gyökerei akkor plántáltatnak el, mikor a gyermek belátja mit neveznek soknak vagy kevésnek; mikor tizig el tud számlálni, mikor észreveszi, hogy három több mint kettő, hogy egy meg három négy stb. A mértan elemeit fogja tudni ha fölismeri mi a nagy, kicsiny, hosszú és rövid, széles és keskeny, vastag vagy vékony, stb. s ha látja mint mérik meg ezt vagy amazt a tárgyat rőffel, öllel, stb. A statistikában is megteszi a kezdetet mikor a mérleggel a dolgokat mérlegelni látja, vagy ha tenyerén megpróbálja valjon melyik nehezebb vagy könnyebb két tárgy közül. A gépies foglalkozást is megpróbálja mikor neki megengedtetik valamit tenni s erre utasítást kap, p. o. valamely tárgyat ide vagy oda vinni, így vagy úgy összehajtani, összekötni vagy kioldani, amint ezt a gyermekek ebben a korban örömmel csinálják. A gondolkodási képesség dialektika művészete is napfényre jön már és kezdi csiráit hajtani, mikor t. i. a gyermek észreveszi, hogy kérdések és feleletek által beszélgetés képződik, s megszokja, hogy maga is kérdezzen valamit s a kérdésre feleletet adjon. A gyermeki nyelvtan abban áll, hogy az anyanyelvet teljesen hallja beszélni, azaz a hangokat, szótagokat és szavakat világosan kimondani. A retorika kezdete abban áll, hogy a házi nyelvben előjövő képek utánoztatnak, továbbá a beszéd a beszélők egyes taglejtéseinek megfigyelésében s a beszéd értelmének megfelelő hangsúlyozásban, nevezetesen, hogy a kérdező hangját az utolsó szótagnál felemeli, s a felelő lebecsátja s hasonlóknban, melyeket a természet maga ad kezünk ügyébe. A költészetből az első kósloló akkor adatik, mikor a gyermek már néhány versecskét tanult. A zene első kezdete abban áll, hogy a gyermek könnyebb zsolttárokot s egyházi énekeket tanul. A házi gazdálkodás némi töredéke adatik, mikor a gyermek a személyek neveit, kikből családja áll, megtartja, tehát hogy ki az atya, anya, szolgáló, bérlő stb., épen így a ház részeinek a nevét: folyosó, konyha, hálószoba, ól stb., s a házibutorok s felszerelések neveit: asztal, kanál, kés, villa, stb. A politikából nem oly könnyű valamit nyújtani, minthogy ebben az életkorban az értelem alig ér ki a házi kör

határai közül, mindamellet mégis lehetséges, ha a gyermekkel megjegyeztetjük, hogy azok, akikből a tanács áll, tanácsosoknak neveztetnek, s hogy azok közül egyiket különösen polgármesternek, a másikat városbírónak, a harmadikat jegyzőnek hívják, stb. De különösen az erkölcstannak kell itt jól megvetni az alapját“. És ezután Comenius kifejti, mint kell a gyermeket már a házikörben mérsékeltségre, tisztaságra, tiszteletre, engedelmeségre, igazságszeretetre, szeretetre, türelemre és szolgálatkészségre vezetni.

Comenius a fentebbi idézetben művészién kifejti, hogy a gyermekben már az iskolai évek előtt mindahoz előállanak az elemek, amit az iskolában tanulnia s cselekednie kell. Különösen kimutatja Comenius, hogy mi a szemléltető oktatás anyaga és célja. Csakhogy a háztól nem várhatjuk, hogy mindazt megtegye, amit Comenius tőle kíván. A gyermekek még az iskolai évek előtt nem eléggé érettek arra, s rendszeren a szülői házban sem látják el őket ahoz a kellő utmutatásokkal, hogy mindazon képzési anyagot elsajátítsák, melyet Comenius kíván s mi nem várhatjuk azt tőlük, hogy azokat készen magukkal hozzák az iskolába. Így állván a dolog, az elemi osztályok feladata lesz tehát az, hogy a Comenius által kimutatott anyagot feldolgozzák.

Comenius idejében s még utána sokáig igen csekély levén különösen az elemi tanítók s a laikusok közt a dologhoz értés, az ő elvei s gondolatai a szemléltető oktatást illetőleg, nem igen mentek át az életbe. Csak szórványosan itt-ott, ahol jobb pädagogiai nézetek emelkedtek tulsulyra, iparkodtak azon, hogy az oktatást az érzékek gyakorlására s használására fektessék s valódi szakismereteket (realiákat) s szemléltető taneszközöket vigyenek be az iskolába. Így a góthai iskolai reformnál a 17-ik században, ugy Franckenál s a pietistáknál Rousseau-nál s a philanthropistáknál, s különösen Rochow-nál, ki „az első oktatást a gyermekekre nézve általában, s tehát a parasztemberek gyermekeire nézve is oly érzékivé s oly kellemessé akarta tenni amint csak lehetséges“.

(Folytatása következik.)

Dr. K. Á.

Válasz Szigeti urnak.

Tisztelendőséged a nagykőrösi képezdeből félévre és 150 frtra kért segédtanítót s nyílt levelében mégis egy évet és 300 ftot említ. Tessék a nyílt levél szerint formulázni egyháza kívánságát, beküldeni az iskolai év kezdete előtt a díjlevelet s azt hiszem a végzetek közül lesz vállalkozó, mert meg kell jegyezmem, hogy nem mindegy egy félévre és 150 frtra s akkor hívni meg a növendéket mikor pályájából már csak az utolsó félév van hátra, vagy pedig meghívni egy évre, 300 frtra, s akkor, mikor a tanfolyamot bevégezte.

Ennyit a dolog érdemére. Említi még Szigeti ur a különböző miseriákat, melyek egyházi életünkben, fájdalom, léteznek, — ezeknek megszüntetése önöknek, papoknak a kötelességük. Mi tanárok, akik sem az egyházi, sem a világi rendhez nem tartozunk, s képvisellel az egyházban csak akkor birunk, ha a kerületi közgyűlésre iskolánkat képviselni minket s nem mást küld el a fenntartó testület, (természetesen ha nem minket küld is joga van hozzá), mi mondom az olyan dolgokban önöknek segélyére nem lehetünk. Hogy én a tanítóság érdekében cselekszem, az nagyon természetes, magam is tanító vagyok s tanítókká lesznek tanítványaim is. Aztán meg a tanítók jól felfogott érdekét én nem tudom annyira elválasztani az iskolák érdekétől; csak jól szervezett állomásokra vállalkozik jó tanító s a népnevelést csak jó tanító viheti előbb. Mindamellet legyen megnyugodva tisztelendőséged, hogy az egyházak sőt, a lelkész urak érdekeit is figyelembe venni mindig kötelességemnek tartottam, s eddig még felelni sem tartám érdekesnek az oly vádakra, melyek egyházi sajtónkban néha ellenem vagy intézetünk ellen ily értelemben felmerültek. De avagy oka vagyok-e én annak, hogy képezdei növendékeink is számot vetnek már az étellel, s akkor midőn a papok, kiket missiójuk bizonyosan még jobban áthat, a csekély fizetésű egyházak affiliatiójáról beszélnek, — ők sem akarnak oly helyekre menni, hol a díjazással ki nem jöhetnek? Kényszerítő hatalmam pedig nincs. Igaz, egy ön által is nagyontisztelt főesperes ur tanácsára két egyházban (egyikben épen az illető főesperes ur lelkészkedik), az Ön által említett módon

eszközöltük a tanítói fizetés emelését, de tisztelendőségteknél nem forgott fen ez az eset.

Szigeti ur két elvi kérdést is érint. Nevezetesen először, hogy csekély a képezdei gyakorlati képzés által elért haszon, s másodszor, ezt jó lenne az ujaknak a csekély fizetésű állomásokra való kikényszerítése által pótolni.

Sohasem lehetvén szerencsénk Kőrösön Szigeti urhoz, nem tudjuk honnan meritette azon tapasztalást, melyet kimond. Növendékeink közül egyet láthatott, saját egyháza tanítóját s azt épen ő kitünő tanítónak mondá, s hogy még kitünőbb legyen, saját fáradságát nem sajnálva, segitette előre az ifju embert. Több növendékeinket nem látta, de kitalálta, hogy nem mind ily kitünő s igaza van. Mi a gymnásiumból kapjuk növendékeinket s ha mind kitünők volnának is, pedig nem azok, a képezdei évfolyamok túlterheltsége nagyon megpróbálja őket. Már a népiskolát, melynek 6 osztálya képez egy befejezett egészet, nem végezték be, a 4 osztály bevégezésével mentek a gymnasiumba, innen ismét 3—4 osztály kitanulása után jöttek hozzánk. A népiskolában előlről kezdtek, de nem végezték be a tantárgyakat, a középiskolában detto, s nálunk ad majorem paedagogiae gloriam ismét előlről kezdenek mindent s mogyoró héjban be is végeznek. És pedig mit végeznek be? Az összes középiskolai tantárgyakat a classikus nyelvek s az algebra kivételével, de ott van aztán ezek helyett a pädagogia, a zene és ének, kertészet, s a megélhetés végett az isteni tiszteleteknél s temetéseknel való szolgálat. Ugyan mit képzél Szigeti ur, ily rendszer mellett lehet-e némi encyklopädikus képzettségen kívül egyebet nyujtani s a növendékeknek egyebet szerezni? Megteszszük a lehető s a többi az Isten dolga . . . A gyakorlati képzés sem marad el, s gyakorló iskolánkat Szigeti úr is méltányolná ha ítéletmondása előtt látta volna. Hogy kész, practicus embereket nem küldhetünk ki, az nem a mi hibánk, három év alatt practicus tanítóvá tenni valakit épen ugy nem lehet, mint négy év alatt pappá.

Ami pedig azt illeti, hogy a gyakorlat megszerzése végett valami káplánság-forma rendszert léptetnénk életbe, s a csekélyebb állomásokra hatalomszóval kényszeritenők ki növendékeinket, ez nem volna czélszerű. Először csekélyebb fizetések oly helyeken

vannak, hol 6—30 növendék van s a pap tanító is. Ily helyeken a kiküldött ifju a legtöbb esetben semmi gyakorlatot nem szerez, mert önállóan kell működnie. Az oly helyeken pedig, hol főtanító is van, ennek magának is levén osztálya, bizony szintén kevés a haszon, mit e kényszerállomásokon az ifju szerezhethetne.

Nem ugy Szigeti ur, az áldozatot ne az egyesektől, s ne attól a képezdei növendéktől várjuk, ki akár meddig várakoznék is kényszerállomásán meglehet csak koldusbotot juttathatnánk nekie. Az áldozatot az egyetemes egyháznak kell meghozni. Vagy le kell mondania iskoláiról, vagy teremteni egy központi pénztárt, melyből a szükös állomások fizetése emeltessék, s ha ez meg van, a tanítóválasztást szabályozni, vagyis magyarul az egyh.-megyei tanügyi bizottság, (melynek fele tanítókból álljon) hatáskörébe áthelyezni s szigoru szabályokra fektetni. Más alternativa nincs s mig ez be nem következik, bajaink meg nem szűnnek.

Ha az állomások fizetése olyanná lesz téve, hogy elég leend a megélhetésre, akkor a képezdébe is csak a 6 osztályu polgári iskolát dicséretesen végzett embereket kellend bevennünk s a tanfolyamot 3-ról 5 évre emelnünk stb. s ekkor majd mind mivelünk, mind növendékeinkkel jobban meg lesznek Szigeti urék elégedve, mig most bizony sokszor magunk sem vagyunk megelégedve sem magunkkal sem a növendékeink által elért eredményekkel, s a képességi vizsgán is, hol a jelölt 18 tantárgyból vizsgáltatik, a körülmények, tanítói fizetéseink csekélysége gyakran kényszeritnek megelégednünk ha a 18 tantárgynak legalább nagyobbik feléből jól el van készülve a jelölt.

Sokat irhatnék még én is, és Szigeti ur, mint szellemes ember, bizony sokat felelhetne, azonban tegyük le a pennát s ha elég erőnk nincs is a dolgon fordítani, saját kis körünkben tegyük meg ami lehető, s az adott viszonyok közt kínlódjunk mig az idő vagy a korszellem nem segít.

Isten velünk. N.-Kőrös 1875. ápr. 8.

Dr. K. Á.

V E G Y E S E K.

— Az új bibliafordítás ügyében. Nagyon sok oldalról figyelmeztettek és kértek, hogy a mostani pénzsükséget tekintetbe véve, az új bibliafordítás előfizetési határidejét hosszabbítsam meg az őszig. E tárgyban tehát a közönség érdekében szívesen teszem a következő intézkedést: 1) A megrendeléseket elfogadhatom július 1-sőjéig; 2) a megrendelés történhetik minden pénz nélkül, utánvételre; 3) az ó testamentum megrendelési ára 5 frt., mely a következő módon lesz fizetendő: a folyó év őszén megjelenő egyharmadáért 2 frt., a jövő évben megjelenő egyharmadáért ismét 2 frt., és az 1877-ben megjelenő egyharmadáért 1 frt, mindannyiszor postai utánvétel mellett. Az utánvétel mellett megrendelők névsora közölni fog a prot. egyh. és isk. lapban. Azoknak is, kik ezen módozat szerint gyűjtenek 10 előfizetőt, tiszteletpéldánnyal fogok szolgálni.

Ugyanezen tárgyban sajnálattal tapasztaltam, hogy némelyek a közönség bizalmát már előre csökkenteni igyekeztek ezen vállalat iránt, s hűtlenséggel és csalással vádoltak egy fordítást, mielőtt abból csak egy betűt is láttak volna. E vád alól áll azon, hogy méltó volna rá komolyan felelni.

A közönség lehangolására kibocsáttatott azon hír is, hogy a prot. egylet a bibliafordítást minden revisio nélkül fogja kiadni. Erre nézve kénytelen vagyok emlékezetbe hozni, hogy midőn az egyleti választmány 1873. november 10-iki gyűlésében a „Theologiai könyvtár“ megindítását véglegesen elhatározta, s ezt a közönségnek hivatalos jelentésben tudtára adta (lásd Egyh. Reform 1873. 340—341. lapjain), azon jelentés 4-ik pontja alatt ezt is kimondta: „Minden akár eredeti, akár fordított művet a szerzőn, s illetőleg a fordítón kívül még egy más ember is át fog nézni, s a könyv címlapján a revisor neve is ki fog tétetni“. Ezen ígéret az eddig megjelent munkáknál meg volt tartva, tehát semmi sem jogositotta ellenfeleinket azon feltevésre, hogy épen a legfontosabb könyv fordítását minden revisio nélkül fogjuk kiadni. A többi munkánál még a fordító nevét sem tartottuk szükségesnek előre megmondani, itt pedig azt előre megneveztük, s meg lehetnek győződve igen

tisztelt előfizetőink, hogy a fordítást csak több szakértőnek gondos revisioja után fogjuk nyomda alá adni.

Pesten, 1875. ápril 15-én.

Kovács Albert,

mint a prot. egylet kiadványainak szerkesztője.

— A prot. egylet pénztára javára fizettek: Tagsági díjt az 187 $\frac{4}{5}$ -iki IV-ik egyleti évre: Pereszlényi János győri lelkész 1 frt., Borda Károly foktői tanító 1 frt., Basa Mihály enyedvidéki esperes 1 frt., Liszkai Gubás Ferencz n.-váradai vallásanár 1 frt., Sáfrán Mihály visnyói lelkész 1 frt., Demeter Sámuel zágoni lelkész 1 frt., Frenyó András tápio-szelei lelkész 4 frt., Szekeres Mihály takácsii lelkész 1 frt., Debreceni Sándor szőládi lelkész 1 frt., Kovács József illavai lelkész 2 frt., Horváth Sándor décei lelkész 1 frt. Humanistikus célokra: Pereszlényi János 1 frt. Összesen: = 16 frt.

— A debreceni Figyelmező írja, de külföldi lapokból is tudjuk, hogy a porosz general zsinat 150 tagja közül 50 az orthodox, 70 a közvetítő és 30 a modern theologia híve. Erre a Figyelmező megjegyzi, hogy ime tehát a modernek nincsenek ott többségben, mint nálunk hirdetik némelyek. Elismeréssel kell adóznunk mindenek előtt azért, hogy a Figyelmező hiven közölte a számadatokat. Az is igaz, hogy a modernek ott nincsenek többségben, de mi nem is állítottuk azt, hogy a porosz egyházi hatóságokban az övék a többség, hanem hogy a mivel osztály nagy többsége mindenütt velök rokonszenvez, sőt Németország egyes tartományaiban, Svájc legtöbb kántonában és Hollandiában a főbb hatóságokban is többségök van. Egyébaránt a poroszországi adatokból nem az következik, a mit a Figyelmező következtet, hanem ez: Ime tehát már Poroszországban is, hol az állam pártfogása alatt eddig az orthodoxia vitte mindenütt a kizárólagos uralmat, s még ma is az állami kinevezéstől függő konsistoriumokban és theol. tanszékeken talán kivételkép sincs más, mint orthodox, és ezen orthodox főkormányzó testületek a mostani zsinati választásokra is erős pressiót gyakoroltak: még sem sikerült a zsinaton az orthodoxoknak többséget csinálni, miután a modernek és közvetítők együtt szavaznak. Mi úgy tudjuk, hogy ez az első zsinat a porosz protestantismus életében, melyben nem az orthodoxé a többség.